

Наукові інтереси: використання цифрових технологій на уроках української літератури.

Науковий керівник – старший викладач Пойда О. А.

Дарія Кислиця

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРОДНОГО КОЛОРИТУ В РОМАНІ «ЛЮБОРАЦЬКІ» АНАТОЛІЯ СВИДНИЦЬКОГО

На основі сімейного роману-хроніки Анатолія Свидницького «Люборацькі» ми можемо розглядати фольклор як важливий дидактичний, виховний елемент у створенні національного, народного та історичного колориту. Адже фольклор – це важливий чинник збереження народних традицій, у ньому передаються характерні риси українського світогляду, а саме: щирий патріотизм, любов і повага до батьків та свого роду, культ дружби й побратимства, відчуття власної гідності, чистота почуття кохання, непереборна любов до волі й ненависть до рабства, працелюбність і віра в Бога.

Актуальність дослідження зумовлена стійким інтересом до сучасної української літератури, зокрема до нового осмислення загальнонародних явищ і проблем, зразком поєднання яких є роман – сімейна хроніка «Люборацькі» подолянина Анатолія Свидницького. Твір позначений увагою до витоків національної історії, культури, традицій, релігії, пошуку ідентичності й етнічної ментальності. Згодом подібну форму використав у своєму епосі Михайло Стельмах, про що пише І. А. Зелененька [4, с. 520–521], наголошує на психоісторичних нюансах [5, с. 58], подібні дослідження розвиває в обсервації навколо історичної прози ХХ – ХХІ століть А. П. Віннічук [7, с. 100–101].

Мета статті – дослідити народний потенціал роману «Люборацькі» Анатолія Свидницького.

Об'єкт дослідження – історичний роман-хроніка Анатолія Свидницького «Люборацькі».

Предмет дослідження – зображення народного колориту в романі «Люборацькі» Анатолія Свидницького.

Стан досліджень. Творчість Анатолія Свидницького досліджували Іван Франко [11, с. 194–470], Сергій Єфремов[3, с. 315], Олександр Киченко[8, с. 1–364], Микола Зеров[4, с. 56] та ін. Однак колорит зображення народного життя в романі «Люборацькі» Анатолія Свидницького досліджений не був, що й зумовлює наше стійке зацікавлення.

Задля відтворення народного колориту Анатолій Свидницький у художньому полотні «Люборацькі» використовує чимало архаїки, застарілих побутивізмів і надзвичайне розмаїття фольклористики. Присутні в романі й колоритні прислів'я, приказки, примовки, а також, чимало пісенних ремінісценцій і жаргонних зворотів. Вони композиційно застосовуються для яскравого підкреслення настроїв, емоцій та переживань персонажів, до глибшого втілення ідейних настанов автора.

Також Анатолій Свидницький пересипає роман народними піснями, подає їх не повністю, а уривками, що влучно характеризують народний та емоційний колорит селян і міщан – веселощі, товариськість, щирі гостинність: «А випийте ж, кумцю» [9, с. 25], «Зажурились вороги, що ми стали пити...» [9, с. 25]. При розлуці дівчат письменник звертається до сумних мотивів, що відбивають їх переживання при цьому – «Як мати виряджала доньку в чужу стороньку» [9, с. 27], «Бувайте здорові, батьківські пороги...» [9, с. 28]. Гірко заплакав Явтух Печериця, коли новобранці проспівали пісню: «Ой зачула моя доля, Що не бути мені вдома; Бути в неволі козакові – у залізі, у закові! В тяжкій дибці, в лютім горі, у некрутському наборі...» [9, с. 30]. Пісні в романі відповідають загальному настрою окремих його частин, поглиблюють соціально-психологічні характеристики персонажів.

Фіксуємо низку невеличких етнографічно-фольклорних згадок: забобони (про кінець світу), замовляння, віщі сни (особливо поширені в побуті бурсаків), колоритні описи жіночого вбрання, взуття та зачісок

українок і польок, весільні (паніматка Люборацька каже: «...У мене всі дочки рівні, на вибір їх не маю. Коли хочете, беріть старшу...» [9, с. 117] і похоронні обряди. Твір пересипано прислів'ями та приказками: «...як піп ото в притворі скаже перший раз «Христос воскрес», не відказувати йому як сід «Воістину воскрес», а що хоч, щоб найлучче велось. Наприклад, «щоб мені худоба велась» або «щоб мені гроші не переводились», то так і буде цілий рік...» [9, с. 134].

Роман насичений народним гумором, який є одним з основних засобів відображення народного колориту в романі. При змалюванні образів отця Гервасія та паніматки він добродушно-співчутливий, часом переходить в іронію. Змальовуючи негативних персонажів, Анатолій Свидницький вдається до сатири: «...Інспектор засичав, як гадина в гною, та й повіявсь з класу...» [9, с. 114], «...Стоїть панна під грубою на тонких шажках, як чапля або журавель...» [9, с. 39], «...Два ляхи цілували і в руки, третій, як цуцик, служив перед нею...» [9, с. 51]. Іронічними словами: «...Дасть же бог таку голову на в'язи! Здається, щоб другому попалась, то покотилась би, як кабак, не вдержалась би...» [9, с. 3]. Іронічно змальовуючи попівську «учту», де Люборацькі з сусідським панотцем всю ніч піднімають чарки за «чотирьох євангелістів», «дванадцять апостолів», «чотирнадцять посланій Павлових», наближаючись вже до «сорока святих», письменник доречно вмонтовує у дуже вільну розмову «духовних пастирів» куплети жартівливих пісень, в яких лейтмотивом є прославлення «православної» «горілочки смачної». Сатиричний куплет «...їхав ляшок дорогою...», поданий в іншому місці, виразно передає зневагу Антося до спольщеної сестри.

Багато порівнянь, метафор, узятих з усної народної мови, вживає Свидницький, відтворюючи психологічний стан персонажів: «...На душі в о. Гервасія, як в казані клекотіло...» [9, с. 28]; Люборацька йшла через подвір'я семінарії «...перший раз сама не своя, наче зварена...» [9, с. 13]; «...Як громом прибило Масю цими словами...» [9, с. 95]. З метою колоритнішого зображення умов, в яких живуть персонажі твору, автор

використовує різноманітні фразеологічні словосполучення то фольклорного («...Пройшла еси вогонь, і мідні труби, і пляшки, й келішки; всюди їздила, то піди ще й пішки...»); «...А паню видно по носі, що рилась в горосі..., рила моркву з петрушкою і вдавилась галушкою...» [9, с. 47]), то книжного, церковнослов'янського («...блажен тільки той, кого обрящет удача...» [9, с. 24]; «...в день радості взридаєте і восплачетесь...» [9, с. 92]) походження.

Продовжуючи традиції своїх попередників, а особливо Тараса Шевченка, Анатолій Свидницький вагомим компонентом своєї оповіді робить фольклоризм у широкому розумінні – як спеціальну й важливу стильову категорію. Вона виявляється не лише у введенні до тексту народних пісень, приказок, прислів'їв, власне фразеологізмів, елементів народної образності тощо, а й у глибокому проникненні письменника в таємниці народного світосприймання, мислення, наслідком чого є органічність, природність самого способу відтворення думок і почуттів простих людей. Анатолій Свидницький навіть епіграфом до своїх творів добирав сталі сполуки, наприклад, до роману «Люборацькі» він подав вислів «Людей слухай, а свій розум май» [9, с. 45]. Фразеологізми та паремії в романі – це ті центри, на які спирається або від яких відштовхується авторська розповідь або мовлення персонажів, вони завжди вжиті в певних ситуаціях, з певними інтенціями та емотивною модальністю, а також виступають незаперечними істинами або формулами-кодами: «Хіба він [Бог] знає, куди до раю навпростець?» [9, с. 24]; «Кому що, а курці просо!» [9, с. 24]; «Не вернеться, що минулось» [9, с. 43]; «Над сиротою Бог з калитою» [9, с. 44]; «Не відхрестишся, ні відмолишся» [9, с. 87]; «Поминай же як звали» [9, с. 3]; «Рада б мама за пана, так пан не бере» [9, с. 47].

Фраземи, які ми фіксуємо у творах митця, – це не лише яскравий засіб образності, емоційності, експресивності та виразності, а й правдиве свідчення особливостей національної культури українського народу, його світобачення, розуміння законів навколишнього світу, усвідомлення свого місця у всесвіті [11, с. 37]. Цінним, на нашу думку, є те, що в палітрі художнього мовлення

письменника є сталі сполуки, які лише частково відомі в інших місцевостях України, а, можливо, належать до вузьколокальних, наприклад: жупчики ловити, козубом стати, розв'язати губу, заганяти в шуршу, щоб губа не вакувала та ін. Анатолій Свидницький не тільки використовував народну мудрість, а й за її зразком створював свої афоризми, наприклад: «...Вірив у пана, як турчин у місяць...» [9, с. 2], «...Не знав більше світа, що у вікні...» [9, с. 7], «...Пройшла еси вогонь, і мідні труби, і пляшки, й келишки...» [9, с. 25], «...Лиха доля лиху дорогу показала...» [9, с. 70], «...Не зразу опам'ятався хлопець, а таки дошолопавсь у розумі, що його ведмедем назвали...» [9, с. 163], «...Наче йому смолою губи заліпив, так Антосьо змовчав...» [9, с. 123], «...Люборацька за п'ять літ з гожої молодиці, повновидої, рум'яної – такою шкорбою стала, що якби не шкура, то й кістки розсипались би...» [9, с. 103].

У висновку хочеться підкреслити, що народний колорит у сімейному романі-хроніці зображений надзвичайно майстерно, адже фольклорна обізнаність і фразеологічний фонд письменника багаті та різноманітні. Широке використання сталих сполук є свідченням високої художньої майстерності автора, досконалого знання ним літературної та народнорозмовної української мови. Основними функціями народного колориту в романі є композиційне застосування прислів'їв, приказок, примовок, а також, чимало пісенних ремінісценцій та жаргонних зворотів для яскравого підкреслення настроїв, емоцій і переживань персонажів, до глибшого втілення ідейних настанов Анатолія Свидницького. А з метою колоритнішого зображення умов, в яких живуть персонажі роману, автор використовує різноманітні фразеологічні словосполучення фольклорного чи церковного характеру.

Література

1. Вундт В. Проблема психології народів. Київ, 2011. 144 с.
2. Гнатенко П. Український національний характер. Київ : ДОК-К, 1997. 271 с.

3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : «Феміна», 1995. 688 с.
4. Зелененька І. А., Брижата Д. В. Проза Михайла Стельмаха та літературний канон СРСР. *Fundamental and Applied Research in the Modern World* : Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference. Boston, USA, 2020. С. 520–531.
5. Зелененька І. А. Образи української психоісторії в поезії дисидента Тараса Мельничука. *Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посейм'я та Слобожанщини: минуле і сучасність*: Матеріали Другої Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 95-річчю обрання Павла Скоропадського гетьманом Української Держави. Глухів-Ніжин, 2013. С. 58–60.
6. Зеров М. Твори : У 2-х т. Київ : Дніпро, 1990. Т. 2. 600 с.
7. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упорядн.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.
8. Киченко О. Фольклор як художня система (Проблеми теорії). Дрогобич, 2002. 216 с.
9. Свидницький А. Люборацькі: Сімейна хроніка. Лондон : Видання Української Видавничої Спілки, 1956. 236 с.
10. Фразеологізми в ідіостилі Анатолія Свидницького. Словник / уклад.: Коваленко Б.О., Коваленко Н.Д. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Рута», 2019. 364 с.
11. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів* : У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. Т. 41. 1984. С. 194–470.
12. Хропко П. Анатолій Свидницький. Свидницький А. *Роман, оповідання, нариси*. Київ, 1985. 546 с.

Кислиця Дарія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: романтико-реалістична проза XIX століття в методичній парадигмі.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Юлія Майданюк

ЕТНОМЕНТАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ У ВИХОВАННІ ІСТОРІЄЮ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ЧОРНА РАДА»)

Актуальність дослідження. Пантелеймон Куліш – геній української літературної прози. Його творчість є багатограним джерелом української культури, що зібрала навколо себе чимало схвальних відгуків і детальних досліджень, а також критичних висловлювань. Проте літературознавці вивчили далеко не всі аспекти творчості письменника, одним з таких є етноментальні коди.

Пантелеймон Куліш на переконання Лариси Домбровської та Валентини Гусак – це «полум'яний патріот України, один з фундаторів української національної самосвідомості й нової літератури, могутній письменник-мислитель, цінність оригінальних ідей якого відкривається тільки тепер...» [9, с. 2]. Тому, можемо ствердно говорити про те, що творчість цього митця заслуговує на увагу, особливо його роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року» вартий уваги дослідників.

Історичний роман-хроніка «Чорна рада» детально ілюструє етноментальний колорит доби козаччини, а саме – доби Руїни. Роман є втіленням значного масиву етнічних рис, що прослідковуються у цікавих історичних антропонімічних образах та в оригінальних власних назвах. Пантелеймон Куліш ілюструє етноментальність в історичному романі з